

С Т А Н О В И Щ Е

относно дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление: 3.8. „Икономика“, научна специалност: „Икономика и управление (индустрия)“

Изготвил становището: доц. д-р Емил Бориславов Николов, катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов, научна специалност 05.02.18 Икономика и управление (индустрия).

Автор на дисертационния труд: Феим Азем Брава, задочен докторант в катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“, докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“

Тема на дисертационния труд: „Влияние на обучението по предприемачество върху придобиването на конкурентни предимства от малките и средните предприятия“

Основание за изготвяне на становището: Заповед № 662 от 05 юли 2024 година за откриване на процедура по публична защита на дисертационен труд и утвърждаване състава на научното жури, както и Решение на научното жури на първото заседание, проведено на 5 юли 2024 година.

I. Общо представяне на дисертационния труд:

Дисертационният труд е в обем от 196 страници. В структурно отношение той се състои от заглавна страница, съдържание, увод (6 стр.), основен текст от три глави (160 стр.), заключение (4 стр.), списък на използваната литература (общо 136 литературни източника, от които 3 на кирилица и 133 на латиница) и две приложения (анкетната карта и агрегирани данни). Информацията е визуализирана чрез 9 фигури и 61 таблици. Приложена е и Декларация за оригиналност и достоверност.

Обект на изследване в дисертационния труд е предприемаческото обучение, а негов **предмет** – влиянието му върху придобиването на конкурентни предимства от малките и средните предприятия. В унисон с тях, **целта** на дисертационния труд е да се изследва влиянието на предприемаческото обучение върху придобиването на

конкурентни предимства на малките и средните предприятия. В допълнение, в настоящето изследване се подчертава ролята на предприемаческата идентичност и се дефинират необходимите предприемачески компетенции, придобиването на които ще позволи на предприемачите да постигнат конкурентно предимство. За постигането на така поставената основна изследователска цел са дефинирани три изследователски задачи. Изследователската теза, която авторът защитава гласи, че обучението по предприемачество, което развива предприемаческите компетенции за лична ефективност и компетенциите на работното място, води до придобиването на конкурентни предимства на малките и средните предприятия. За нейното доказване са подложени на проверка една генерална хипотеза, две специални хипотези и осем индивидуални хипотези (по четири за всяка от специалните хипотези). Ясно са очертани основните изследователски методи, източниците на информация и ограниченията, в рамките на които е проведено изследването. По мое мнение поставените цел и задачи са постигнати, а изследователската теза – защитена.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Предприемачеството, възприемано още като четвърти производствен фактор, е от ключово значение за развитието на икономиките и обществата. То може да повиши икономическият растеж, да осигурява зае-тост и съответно да намали безработицата, да облекчи бедността, да създава иновации, да задоволява незадоволени потребности. Ето защо интересът към тази тематика е нестихващ както на теоретично, така и на практическо ниво. Понастоящем в научната общност преобладава мнението, че предприемачеството може да бъде научено, т.е. че то не е на-пълно обусловено от генетичните заложи на човек. В тази връзка на преден план излиза и необходимостта от предприемаческо обучение като инструмент за неговото стимулиране, развитие и усъвършенстване. Това прави дисертационния труд подчертано актуален и значим за теорията и практиката. Той разглежда една много важна връзка - между предприемачеството и конкурентната способност на малките и средните предприятия.

Дисертацията е добре структурирана, логически издържана и в съответствие с добрите изследователски практики. Важно е да се отбележи, че не се разчита единствено на анализ на ниско ниво (сравняване на рангове и/или средни оценки в таблици и графики), а се използват статистически методи за проверка на хипотези, които позволяват да се формулират статистически доказани заключения.

В **увода** се подчертава актуалността на изследването и се дефинират неговите обект, предмет, цел и теза. Представят се също така основните източници на информация и възприетите ограничения.

Първа глава е теоретична. В нея авторът изяснява основни въпроси, свързани с предприемачеството и предприемачите, обучението и предприемаческото обучение и конкурентната способност на малките и средните предприятия. Главата завършва с добре формулирани обобщения.

Втора глава представя методологическите основи на изследването. В рамките на седем точки авторът представя проблемно-предметната рамка на изследването и обосновава неговата актуалност. Изясняват се също така понятийно-категориалния модел на изследването, неговите цел, задачи и хипотетична рамка. Последните две точки са посветени на използвания методически подход и изследователски инструменти.

Трета глава представя резултатите от емпиричното изследване. Представя се профилът на респондентите и се подлагат на проверка възприетите хипотези чрез използването на Хи-квадрат тест и коефициенти на корелация (на Pearson, Kendall и Spearman). В последната точка от главата се интерпретира хипотетичната рамка и се потвърждава предложеният във втора глава понятийно-категориален модел.

В **заклучението** са формулирани някои обобщения за предприемаческите характеристики и тяхното влияние върху конкурентоспособността и успеха на МСП. Подчертава се ролята на обучението по предприемачество за формирането на тези характеристики.

Авторефератът отразява коректно дисертационния труд. Той има общ обем от 56 страници и съдържа обща характеристика на дисертационния труд, структура и съдържание на дисертационния труд, синтезирано изложение на дисертационния труд, справка за основните приноси моменти в дисертационния труд, списък на публикациите по темата на дисертационния труд, справка за изпълнение на минималните национални изисквания във връзка с процедура за придобиване на ОНС „Доктор“, списък на участията в национални и международни научни конференции и форуми, декларация за оригиналност и достоверност. Представените научни публикации по темата на дисертационния труд включват пет статии, от които три в съавторство. Всички те са публикувани в нерелефирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни токове. От представената справка е видно, че са изпълнени минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „Доктор“;

съобразно Правилника за прилагане на закона за развитие на академичния състав в Република България.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Представените в автореферата научни и научно-приложни приноси отразяват постигнатото от автора в дисертационния труд. Приемам напълно дефинираните приноси, които са:

1. Въз основа на широкообхватно литературно проучване е обогатено теоретичното познание в областта на обучението по предприемачество и предприемаческите компетенции. Приложен е подход, при който предприемаческата идентичност е разгледана през призмата на предприемаческото обучение. Систематизирани са конкурентните предимства на малките и средните предприятия.

2. Разработен и апробиран е изследователски инструментариум за оценка на влиянието на предприемаческото обучение върху придобиването на конкурентни предимства на малките и средните предприятия.

3. Направена е авторова систематизация на предприемаческите компетенции, придобиването на които в процеса на предприемаческото обучение ще позволи постигането на конкурентно предимство на малките и средните предприятия.

4. Разработен е понятийно-категориален модел за влиянието на предприемаческото обучение върху конкурентното предимство на МСП посредством предприемачески роли, предприемаческа ориентация и компетенции за лична ефективност и компетенции на работното място.

IV. Въпроси по дисертационния труд

1. Какво е Вашето мнение относно често дискутирания въпрос за генезиса на предприемаческите способности – резултат от генетични заложи или от целенасочено обучение са те?

2. Считате ли, че въпросите, формулирани в анкетната карта дават достатъчна по обем и качество информация, за тестване на възприетите в дисертацията изследователски хипотези?

3. Защо сте избрали да използвате едновременно Хи-квадрат тест, корелация на Pearson (параметричен метод) и корелации на Kendall и Spearman (непараметричен метод) за анализ на емпиричната информация, генерирана от анкетното проучване?

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

Представеният за оценяване дисертационен труд на Феим Азем Брава е цялостно, актуално и оригинално научно изследване, с постигнати приноси от научен и научно-приложен характер. То отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане, както и на Правилника за развитието на академичния състав в Стопанска академия „Д. А. Ценов“. Всичко това ми дава основание да декларирам своето **положително становище** и да предложа на уважаемите членове на научното жури да подкрепят присъждането на ОНС „доктор“ на Феим Азем Брава в професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (индустрия)“.

Дата: 26.07.2024 г.

Изготвил становището: .....

(доц. д-р Емил Николов)